

Ruslands folkebibliotekers historiske arv i 90-ernes nye udfordringer

Af Poul Flou Pedersen

Biblioteksvæsenets udvikling i Rusland er på mange måder et billede på samfundets selvopfattelse i forskellige historiske perioder. I Rusland har *bogen* altid været omfattet af en særlig respekt og nærmest sakral hengivenhed. Kampen om magten med ordet er derfor det afgørende i Ruslands åndshistorie.

I denne artikel ønsker jeg især at behandle folkebibliotekets rolle og udvikling i denne proces, ligesom jeg ønsker at belyse, hvordan Ruslands særlige politiske og åndshistoriske arv påvirkede og påvirker biblioteksudviklingen i det post-sovjetiske samfund.

I artiklens første hovedafsnit skal gives en gennemgang af og en vurdering af de historiske og politiske forudsætninger for det ideologiske vakuum, som folkebiblioteket befandt sig i efter Sovjetunionens sammenbrud i 1991.

På baggrund af den lovgivning, som biblioteksvæsenet er omfattet, skal i artiklens andet hovedafsnit diskuteres og sammenlignes de værdier og strategier, som arbejdet i landets folkebiblioteker bygger på i dag og før 1991. Fra at skulle bidrage aktivt i processen for at omforme samfundets og den enkeltes bevidsthed til en kommunistisk, er folkebibliotekets ideal nu at efterleve princippet om den lige og frie adgang til information.

Samfundets voldsomme forandring i løbet af ganske få år burde også have påvirket metode og praksis i biblioteksarbejdet. I afsnit tre stilles spørgsmålet, om professionen har haft tilstrækkelig opmærksomhed og potentiale til at foretage nødvendige opgør med tidligere tiders normer og traditioner i biblioteksarbejdet. Princippet om borgernes frie og lige adgang til information skal nu efterleves af et personale, som for ikke mange år siden har arbejdet med at opretholde specialsamlinger af materiale, der ikke måtte komme til lårnernes kundskab.

På baggrund af bibliotekets propagandistiske rolle i sovjetsamfundets ideologiske selvforståelse skal diskuteres, om folkebiblioteket har genvundet tillid og respekt blandt lånerne, eller om man har manglet omstillingsevne, der er i overensstemmelse med de nye krav i samfundet. Dette bliver det fjerde hovedafsnit i artiklen, som afsluttes med en omfattende litteraturliste.

1. Historiske og politiske forudsætninger for forandringerne i folkebibliotekerne

Magtens meningsmonopol

I Rusland kunne man sidst i 1980-erne opleve en spektakulær kamp for retten til ytringsfrihed og til at kunne deltage i den offentlige meningsdannelse.

se. Glasnostperioden var blot den seneste i en række frem- og tilbagestød for retten til at anfægte magtens meningsmonopol i Ruslands historie.

Det var nemt i de vesteuropæiske lande at identificere sig med og opmuntre tilhængerne af et åbent informationsamfund i Rusland. På baggrund af frihedsidealerne fra den franske revolution og borgerskabets tilkæmpelse af del i magten, hvilket eksempelvis er grundlaget for disse landes parlamentariske kultur, var denne reaktion helt naturlig for de vesteuropæiske lande.

Den åndshistoriske udvikling i Rusland har derimod ikke fulgt dette mønster, hvor det snarere har været reglen, at samfundets magt også sad inde med et monopol på meningsdannelsen. Denne tradition går helt tilbage til det middelalderlige Rusland, hvor *ordet*, som det læses i Bibelen, har evig og endegyldig værdi, fordi det er givet af Gud. Her er Sandheden, som ganske vist kan granskes og fortolkes, men aldrig drages i tvivl. Meningsmonopolet lå derfor hos kirken, hvis tro på russisk kaldes "pravoslavie", der oversat betyder "den rette lære".

Den verdslige og gejstlige magt forenedes i forsvaret af monoopolet af den rette lære. Guds frygten og fromheden måtte ikke forstyrres af kontakter med vesteuropæisk videnskab og kunst, som man forsvarede sig imod ved hjælp af hermetisk lukkede grænser og ved kun i meget begrænset omfang at tillade ind- og udrejse for egne og andre landes privilegerede borgere.

Først med Peter den Store åbnede Rusland sig i begyndelsen af 1700-tallet for andre ideer og forestillinger, som udfordrede kirkens meningsmonopol. Formålet var at få del i de muligheder for samfundets udvikling, som videnskaben havde skabt forudsætningen for, men kirkens monopol på fortolkning og formidling overgik i stedet til staten, der herefter kontrollerede meningsdannelsen.

Senere i 1700-tallet lod Katharina vestlige oplysningsideer få fremtrædende plads. Filosofer som Montesquieu blev publiceret, og dermed introduceres tanker om naturretten, der anfægter monarkens ret til at anse folket som sin egen ejendom. Dette kan ses som de "første kim på russisk

grund til den borgerlige offentlighed, som spirede frem og kom til gennembrud i reformperioden i slutningen af 1850-erne og 1860-erne" (Steffensen: "Den kulturhistoriske baggrund for glasnost", side 19).

Kendetegnende for alle 1800-tallets skiftende zarer var ønsket om at regulere meningsdannelsen gennem censurapparatet, der skulle gennemse alt bogligt materiale inden udgivelse. Dette blev udført med mere eller mindre strengt alt efter de politiske konjunkturer og med forskellige begrundelser, men fra statsmagtens side var man ikke i tvivl om, at man havde ret til meningsmonopolet for at forsvare statens interesser, som i stadig stærkere grad blev udfordret af vestligt inspirerede intellektuelle, der krævede ytringsfrihed og reformer.

Efter revolutionen så Lenin og bolsjevikkerne imidlertid ikke ophævelsen af censuren som en fordel, idet det alene ville give borgerskabet et redskab til at vildlede de undertrykte masser. Eftergiveness overfor den borgerlige presse ville dermed være et forræderi mod revolutionen.

Under bolsjevikkerne erstattede et nyt meningsmonopol det gamle, og man tilbød et 'nyt ord' og lovede en ny fremtid.

Der er påfaldende ligheder mellem den bolsjevistiske tankegang og den autoriserede dogmatik i Ruslands middelalder, da kirken havde monopol på Sandheden. Det kommunistiske Parti blev nu den eneste Sandhed, som skulle forkyndes.

Et af de vigtigste redskaber i dette oplysningsarbejde var for Lenin folkebiblioteket, der skulle formidle og bringe dette budskab ud til folket.

Folkeoplysningstanken

Forestillingen om, at et menneske kan ændre sin situation gennem viden og oplysning hviler på ideen om, at alle mennesker er født lige, sådan som det blev udtrykt i friheds- og borgerretsideerne.

I sin omfattende bog "Kampen om lyset" diskuterer Ove Korsgaard begrebet oplysning i en dansk sammenhæng. Han skriver, at oplysning kan defi-

neres som “den proces i samfundet, der fortæller samfundet om sig selv” (Korsgaard, side 12). Den nye generation i samfundet skal viderebringes de erfaringer, som tidligere slægtled har høstet, for at opretholde og videreudvikle samfundet.

Det er i den forbindelse helt afgørende at få fastslået, hvem og på hvilke betingelser disse erfaringer skal videregives. Det vil således altid være den til enhver tid dominerende samfundsklasse, som har den stærkeste indflydelse på dette dannelsesideal.

I den danske folkeoplysningstradition spiller det folkelige element en grundlæggende rolle, det vil sige frivillige aktiviteter i foreninger og bevægelser, som senere endog kan blive en opposition til statsmagten.

Forestillingen om, at indsigt, viden og forståelse, som er erhvervet gennem oplysning, virker som et frigørende element i samfundsudviklingen, indgår også som en del af de danske folkebibliotekers selvforståelse og dannelsesideal. Derfor hedder det i formålsparagraffen i den danske bibliotekslov, at bøger og andre materialer skal man “stille til rådighed”. Lånerne må selv anvende og organisere den information, der indhentes.

Vender vi os nu imod Rusland, kan det straks slås fast, at en tilsvarende tankegang om selvorganisering ikke er det basale og idemæssige grundlag for folkeoplysningsbegrebet, nærmest tværtimod. Det har været målet at styre og regulere et eventuelt folkeligt og selvorganiserende element.

Oplysningstanken i Rusland fandt først rod blandt aristokratiet, hvilket nåede sit højdepunkt med Dekabrist-opstanden i 1825.

Den anden halvdel af det 19. århundrede var præget af reformbestrebelse, en liberal og en revolutionær. Det liberale synspunkt kom til udtryk i zemstvo-bevægelsen, der stod for aktiv indsats i organerne for det lokale selvstyre og -forvaltning, mens det radikale synspunkt repræsenteredes af den revolutionære intelligentsia.

1870-ernes revolutionære bevægelse i Rusland var stærkt optaget af at få opbakning til sine ideer blandt folket, som fortsat levede og virkede på

landet som man havde gjort i århundreder. Der- som bønderne og arbejderne gennem foredrag og agitation indså og forstod deres situation, kunne man rationelt forvente, at de ville slutte op om den revolutionære bevægelse.

De revolutionære kaldte forsøget i 1873 for “khozjdenije v norod”, bevægelsen ud til folket. Det skabte en vis genlyd blandt arbejderne, mens bønderne slet ikke viste interesse. Et par år senere forsøgte man at få et bedre resultat med en ny strategi. Man ville slå sig ned i en landsby for en længere periode for herigennem at opnå befolkningens fortrolighed, men heller ikke denne romantiske forestilling viste sig at have nogen større effekt. (Bagger: Politikens Ruslandshistorie, bd. 2, side 210)

For bolsjevikkerne skulle en hengivenhed til bogen og en videnskabelig rationalisme være instrumentet til sociale forandringer. Troen på at man vidste, hvad den uoplyste masse havde brug for, samt en vurdering af sig selv og sin bevægelse som revolutionens avantgarde gjorde, at bolsjevikkerne følte sig moralsk kaldet til at foretage den politiske føring og skoling af folket.

I Rusland har folket alene skullet fungere som et redskab for både magtens og oppositionens stræben mod en højere idé i både det 19. og det 20. århundrede. Begge parter anså sig selv for at vide bedre og opfattede folket som formørket og uoplyst. Med Ove Korsgaards ord, kan oplysningstanken formuleres sådan, at “det var folket, som skulle dannes, og de dannede, der skulle forestå dannelsen” (Korsgaard, side 14).

Denne formynderiske holdning er et særligt træk i den russiske åndshistorie, hvilket skal ses i sammenhæng med opfattelsen af og respekten for *ordet*, hvilket er beskrevet ovenfor. Ordet er så kraftfuldt, at det i de forkerte hænder kan indebære uoverskuelige konsekvenser for magtfordelingen, hvorfor magten endog idømte fængselsstraffe eller forvisning langt fra den offentlige menings arne, hvis ordet ikke blev brugt i den rigtige sammenhæng. Af den grund skal ordet kontrolleres. Det er derfor vigtigt at have i mente, at denne tradition er folkebibliotekerne i Rusland også en del af.

Bibliotekstanken

Sammenlignet med andre europæiske lande havde udbredelsen af bibliotekstanken i det 19. århundrede sine begrænsninger i Rusland af indlysende grunde: Helt fremme ved oktoberrevolutionen i 1917 var op mod 80% af befolkningen fortsat analfabeter (Petersen: "Uddannelse...", side 6).

Tanker om hele folkets frigørende kraft gennem oplysning og biblioteker havde selvsagt ingen mening. Blandt den resterende del af befolkningen fandtes filantroper og idealistiske sjæle, som åbnede deres egne bogsamlinger for de læseinteresserede. Et af de største af slagsen lå i Irkutsk, hvor Det frie og offentlige Bibliotek blev grundlagt i 1782. I perioden 1830-1850 fandtes der cirka 50 sådanne offentlige biblioteker, der alene blev drevet ved hjælp af private donationer uden nogen form for offentlig støtte.

Billedet bliver mere nuanceret i anden halvdel af det 19. århundrede med fremkomsten af en ny samfundsklasse, nemlig intelligentsiaen. Den bestod af unge mænd, som uden adelig herkomst havde bestået eksaminer fra universiteterne og nu skulle ud i landet for at gøre tjeneste som lærere, læger, veterinærer, ingeniører mv. (Pape, side 22).

Det er professioner, der er brug for i de reformerede lokaladministrationer, som nu kaldtes zemstvo-forsamlinger. Disse lokale råd var blevet pålagt at løse en række lokale problemer. Man skulle oprette og drive skoler, sociale institutioner, brandvæsen, vedligeholde veje mv. I den forbindelse nævnes også ansvaret for biblioteker (Petersen: "De store reformer", side 29).

De lokale zemstvo-administrationer havde i 1893 medvirket til åbningen af henved 3.000 offentlige biblioteker og læsestuer i det centrale Rusland (Raymond: "Krupskaia ...", s. 21). Nok blev disse biblioteker tilført utilstrækkelige midler, men de havde langt større betydning end de første biblioteker i 1830-erne. Det skyldtes netop fremkomsten af de nye unge læger, lærere mv., som støttede bibliotekerne.

At det gik stærkt, kan man i dag også forvise sig om i den russiske bibliotekspresse i disse år, hvor

et meget populært stofområde er beskrivelsen af festlighederne, eller snarere højtidelighederne, i anledningen af 100 eller 125-års jubilæer på de store provinsbiblioteker. Således havde jeg selv sommeren 1997 fornøjelsen at deltage i 100-årsdagen for grundlæggelsen af oblastbiblioteket, i byen Vladimir, som ligger cirka 200 km øst for Moskva.

Sideløbende med udbredelsen blev statsmagtens interesse i de offentlige biblioteker stadig større. Interessen var imidlertid ikke af økonomisk art, men kontrollerende. Provinguvernørerne blev udstyret med retten til at overvåge bibliotekernes bogstand og eventuelt lukke dem. I 1884 startede Indenrigsministeriet udarbejdelsen af et index over forbudte bøger i offentlige biblioteker.

Et virkeligt løft for professionen og bibliotekssagen startede efter revolutionen i 1905 med oprettelsen af Dumaen, hvilket betød at alle hidtidige restriktioner blev ophævet.

Der blev oprettet en række biblioteksforeninger, og i 1910 blev bibliotekstidsskriftet "Bibliotekar" startet. Biblioteksforeningernes arbejde kan man i øvrigt læse om i Mary Stuarts nye, interessante artikel, "The Ennobling Illusion". Ligeledes blev der oprettet en biblioteksskole i 1913 under ledelse af en af de største skikkelser i Ruslands bibliotekshistorie, L.B. Khavkina, som i 1918 var forfatter af synspunkter, som svarede til

"the American view-point (in which) the goal of libraries is to improve the life of the people, raise individuals to maximum level of productivity, well-being and happiness" (Raymond: "Krupskaia ...", side 64).

Et billede af den bibliotekariske selvforståelse omkring 1905-revolutionen giver Mikhail Afanasiev i sin artikel "Na pike sotsialnikh potrijasenij" (Biblioteka, 1994, nr. 6, side 2-6). Blandt medarbejderne fandtes den indstilling, at biblioteket er stedet for oplysning og uddannelse for folket, samt stedet, hvor kulturelle rigdomme blev opbevaret og hvorfra det var muligt at komme i kontakt med fortiden. Dette syn var medvirkende til standens konservatisme og manglende deltagelse i den borgerlige revolution.

Ruslands Biblioteksforening erklærer efter den første revolution i 1917, at systemskiftet ikke ændrer ved bibliotekssagens opgaver og mål, men at det giver bibliotekerne et nyt grundlag til at løse opgaven, som er en kulturel og samfundsmæssig opdragelse (dannelse?) af folket og at forberede nationen på demokrati.

I erklæringen fastslås, at bogvalget skal være frit. Den civile og politiske oplysning af folket kan eksempelvis foregå ved, at biblioteket samarbejder med forskellige foreninger og tilbyder dem sine tjenesteydelser. Biblioteket må ikke udvise et bestemt parti særlig gunst - en bibliotekar kan godt være medlem af et politisk parti, men det kan et bibliotek ikke.

Denne pluralistiske og demokratiske tankegang lader til at være værdigrundlaget, indtil bolsjevikkerne erstatter det med et andet efter revolutionen. Bibliotekerne skal igen være en del af en meningsrettende tradition.

Bolsjevikkerne kunne i oktober 1917 overtage ledelsen over et meget, meget fattigt land. Et tal fra 1914 angiver, at der på dette tidspunkt var 76.000 biblioteker, hvoraf langt hovedparten af disse, cirka $\frac{3}{4}$, var ganske små samlinger af skole- og lærebøger til udlån til elever. (Schacht, side 189)

Lenin havde bibliotekssagen højt på sin politiske dagsorden, hvilket en række artikel- og citatsamlinger viser, se eksempelvis "Lenin, Krupskaja and Libraries", London, 1968, eller "Lenin i bibliotetnoe delo", Moskva, 1969.

Etablering af biblioteker anså han som en forudsætning for landets landbrugsmæssige og industrielle rejsning, samt et våben i kampen mod analfabetismen. Biblioteket ville i lang tid være det eneste sted for undervisning og politisk skoling af masserne.

Som symbol på viden og dannelse blev bogen altså et brugbart våben i sovjetstyrets ideologiske og uddannelsesmæssige kamp mod analfabetismen i landet. I denne indsats blev folkebiblioteket udset til at spille en førende rolle, som siden blev udbygget til også at være et ideologisk fundament i den sovjetkommunistiske selvforståelse.

Lenins hustru, Nadezda Krupskaja, som før revolutionen havde været revolutionær underviser og agitator, blev umiddelbart efter revolutionen udnævnt til vicekommisær for folkeoplysning, hvorunder bibliotekerne og voksenundervisningen også sorterede. Krupskajas direktorat hørte under Undervisningsministeriet, hvis leder var kommissær for undervisning, Anatolij Lunatjarskij.

Ganske få dage efter revolutionen skrev Lenin sit berømte dekret "Om Skt. Peterborgs offentlige bibliotekers rolle", hvori Lenin bestemmer, at interurbanlån skal være gebyrfri, ligesom han fastlægger en ændring af åbningstiden, samt en overflytning af personale fra Informationsministeriet til biblioteket.

1920-erne var de store kulturelle rørelsers tid, hvor alle bestræbelser gik i retning af at fornægte den gamle førrevolutionære arv. I stedet eksperimenterede og søgte man efter en ny klassebevidst, proletarisk kultur. De idealer, som den liberale intelligentsia var bærer af, forkastedes.

Biblioteket som en frontløber i den ideologiske kamp blev især fastslået i 30-erne, hvor Stalin til fulde forstod betydningen af at have aldeles kontrol over ordet. Stalin-tiden med den voldsomme industrielle forcering, tvangskollektiviseringen på landet og de store udrensninger - denne periode var folkebibliotekernes storhedstid i Sovjetunionen, hvor paradoksalt dette end måtte lyde i vestlige øren.

I dette tiår voksede antallet af biblioteker fra 16.900 i 1927 til 56.100 i 1940, og det samlede antal bøger på hylderne voksede fra 48 til 124 millioner eksemplarer i den samme periode. En kolossal og imponerende biblioteksudbygning set på baggrund af udgangspunktet. (Rossijskij statistitjeskij esjegovnik : 1996, side 196)

Bibliotekarerne viste sig villige til at betale prisen for denne store opmærksomhed og interesse for bibliotekstanken fra politisk hold. Til gengæld for investeringerne i bibliotekerne måtte man herfra give en helhjertet støtte til partiets ideologiske linie og en binding til det administrative system med en stram hierarkisk opbygning, som fordrede

disciplin og udførelse af de ovenfra kommende ordrer.

På den 20. partikongres i 1956 indledte man opgøret med stalin-kulten, hvilket også fik betydning for bibliotekerne, der ikke længere havde statens/partiets særlige interesse. De nye holdninger, som nu blev fremherskende, betød en større mistillid til bibliotekerne, som havde været i frontlinien for den ideologiske kamp, man nu var ved at gøre op med.

Frem til midten af 1980-erne gennemførtes to vigtige og gennemgribende forandringer i biblioteksverdenen.

Den ene er fortsat meget tydelig og mærkbar, nemlig 70-ernes sammenlægning af mindre biblioteker, som blev filialer i store CentralBiblioteks-Systemer, Tsentralnaja Bibliotetjnaja Systema. Fordele og ulemper diskuteres fortsat i "Biblioteka", for eksempel hos Kulikova og Irtuganova.

For det andet indførtes også i denne periode et nyt klassifikationssystem, BBK, Bolsjaja Bibliografitsjeskaja Klassifikatsija, som hviler på principperne om den materialistiske socialisme. Det tidligere anvendte system, det amerikanske Dewey's, bygger på en borgerlig tradition, som ikke afspejlede den socialistiske samfundsopbygning og selvforståelse.

Klassifikationssystemer udskiftes ikke bare over en nat, så i dag anvendes BBK selvfølgelig fortsat, selv om det er vanskeligt herigennem at klassificere og beskrive materiale om Ruslands nye markedsorienterede økonomiske og politiske system.

Bibliotekernes svære situation i dag kan derfor sammenlignes med vanskelighederne for de gigantfabrikker, hvoraf mange også stammer fra denne periode:

- det hierarkiske kommandosystem, som eliminerede muligheden for selvstændig og kreativ tænkning.

- gigantomanien: mere og mere, større og større, flere og flere. I stedet for en kvalitativ udviklingsstrategi, førte man ensopret en kvantitativ tanke-

gang, som nemt medfører upålidelige statistiske opgørelser for at tilfredsstille de overordnede forventninger og krav.

- i kraft af de mageløse overopfyldelser af årsplanerne opstod der blandt bibliotekarerne en "skamløs selvglorificering", som Sokolov udtrykker det, hvorfor man ikke behøver at overveje kritiske indvendinger eller se på udenlandske erfaringer. Fordi man i sin egen selvforståelse var så gode og dygtige var det ikke længere nødvendigt at anstrenge sig og forny sig, hvilket endte i en passiv vi-er-os-selv-nok holdning.

2. Bibliotekets nye værdier

Bibliotekslove

En række dekretter og love har i sovjettiden understreget målet og bestræbelserne i biblioteksarbejdet: Agitation for den kommunistiske ideologi.

Det første lovgrundlag var Lenins dekret fra november 1920 "Om centralisering af biblioteksarbejdet i RSFSR". Målet var gennem den centraliserede magtstruktur at sikre en aktiv propaganda for bøger med et godkendt socialt indhold.

De følgende års forordninger blev udsendt af Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite:

- i 1934 "Om USSR's biblioteksarbejde"
- i 1959 "Om forholdene for og foranstaltninger til forbedringer af biblioteksarbejdet i landet"
- i 1974 "Om styrkelse af bibliotekernes rolle i den kommunistiske opdragelse af de arbejdende og i den teknisk-videnskabelige proces". (Serov, side 8)

Bibliotekernes ideologiske lovgrundlag eksisterede frem til 1994, hvor Ruslands nye bibliotekslov blev vedtaget. Samfundsomvæltningerne og oprettelsen af Rusland som en ny stat, gjorde det naturligvis også nødvendigt at gøre op med den marxistisk-leninistiske biblioteksideologi. I stedet fastslås princippet om borgernes fri og lige adgang til information.

De fundamentale forskelle mellem den nye lov fra 1994 og den kun ti år ældre forordning fra 1984

kan efter en nøjere gennemgang af begge love sammenfattes sådan:

1984-forordningen

Bibliotekerne

- er marxistisk-leninistisk orienteret og afhængig af partiet/staten

Udvikling af bibliotekerne sker efter central planlægning ovenfra og ned

Statslig, central finansiering

Sammenslutning af alle USSR's biblioteker i et enhedssystem på socialistisk grundlag

Adgang til bibliotekerne gælder for alle

1994-loven

Bibliotekerne

- sikres fri og selvstændig udvikling uden statens indblanding
- garanteres imod forbud mod statslig censur
- er demokratisk orienterede og har meningspluralisme

Decentraliseringstendens, mere lokal selvstændighed

Forbund mod privatisering

Finansiering fra den statslige og lokale administration

Dannelse af biblioteksforbund frivillig

Fri adgang til information for alle

Med loven betegnes folkebiblioteket nu med et nyt begreb: Det kaldes ikke længere "massovaja biblioteka", som er blevet ideologisk tendentiøst ladet, men i stedet enten "munitsipal'naja biblioteka", der kan oversættes til kommunebibliotek, eller "obsjtjedostupnaja biblioteka", der kan oversættes til alment tilgængeligt bibliotek.

Den nye lov kan karakteriseres som en rammelov, hvor staten garanterer og bestemmer biblioteks-faglige begreber, som man lokalt skal udfylde gennem nødvendige bevillinger. Ligeledes gives Kulturministeriets Biblioteksdepartement ingen bemyndigelse, som ligger ud over de lokale folkevalgtes indflydelse.

At loven overhovedet er blevet vedtaget har udløst et lettelsens suk på bibliotekerne, hvis håbløse økonomiske krise herved er blevet taget alvorligt og seriøst drøftet på højeste lovgivningsniveau. Der kan fornemmes stor tilfredshed med, at bibliotekernes situation har været på den landspolitiske dagsorden, og at der har vist sig politisk vilje til at redde bibliotekerne som en del af den nationale kultur (Kazatjenkova).

I bedømmelsen af lovens anvendelighed er det ikke mindre vigtigt, at vedtagelsen fandt sted i den Duma, som blev valgt i december 1993, og som var meget skeptisk overfor de foregående års økonomiske chockterapi. Derved bliver en kulturinstitution bedømt og vejret i lyset af de to foregående års katastrofale udhuling af den offentlige økonomi.

Forarbejdet og processen i selve lovforberedelsen kan måske siges at være et lige så stort gennembrud som loven selv: Initiativet til loven voksede frem nede fra bibliotekerne, fra en gruppe af engagerede biblioteksfolk.

Efter lovens vedtagelse har dens mulige virkning været genstand for en stor debat i fagbladet "Biblioteka". Alle debattører er enige om, at dens vedtagelse er en milepæl for bibliotekerne, se for eksempel Bubekina eller Grikhanov.

Imidlertid mener mange, at loven er deklamatorisk i sin karakter. Der mangler konkret anvisning på fordelingen af ansvaret for de forskellige biblioteksopgaver mellem stat, oblast og lokaladministration. Lovens brede formuleringer giver mulighed for lokale fortolkninger, der måske ikke vil være i modstrid med lovens bogstav, men med lovens ånd.

Blandt de følsomme emner, der tydeligvis listes udenom i lovteksten, finder vi nøgledilemmaet mellem styring og decentralisering.

Centrale biblioteker med specialopgaver for børn, unge, blinde mv. er måske blandt de af lovens kritikere, som havde håbet på en strammere regelstyring, for til forskel fra bestemmelserne i 1984-loven står disse biblioteker langt svagere, eftersom den nye lov indeholder bestemmelser om, at man "kan", og altså ikke "skal", opretholde og dri-

ve disse biblioteker. Generelt er brugen af ordet "mogut", på dansk "kan", gennemgående i lovparagrafferne.

Realiseringen af loven skal ske i føderationens 89 administrative enheder, som hver især er forudset til at udarbejde mere konkrete og bindende aftaler, for eksempel har "Biblioteka" i nr. 1, 1996, offentliggjort de lokalt vedtagne bibliotekslove for republikken Sakha (Jakutija).

Kulturministeriet i Moskva kan i højere grad forventes at planlægge landsdækkende udviklingsstrategier og projekter som eksempelvis fælles datanetværk, nationalbibliografi mv., der nærmere skal omtales nedenfor.

Den nye teknologis muligheder

For at realisere bibliotekslovens formålsparagraf om fri og lige adgang til information for alle uanset hvor man bor i Rusland, er det naturligt at overveje de muligheder, som nu kan opnås via den nye informationsteknologi.

Med kulturministerens underskrift blev der den 20.10.97 udsendt et dekret "Om måden til realiseringen af programmet 'Etableringen af det alruslandske informations- og bibliotekscomputer-netværk' - LIBNET".

Erfaring fra den øvrige verden viser bibliotekernes forstærkede rolle i dannelsen af et globalt informationssamfund. Ministerens programmerklæring støtter en tilsvarende videreudvikling af bibliotekerne i Rusland, for blandt andet at "forstærke deres rolle i det internationale samfund" ("Programma LIBNET" i: "Biblioteka", 1997, nr. 12, tillæggets side 4).

En række interessante perspektiver åbner sig i den forbindelse - om projektet økonomisk kan gennemføres.

Med udgangspunkt i den eksisterende biblioteksstruktur vil en etablering af en ny forbedret infrastruktur indenfor tele- og radiokommunikation kunne betyde en demokratisering og udjævning af de informationskævheder, samfundet består af i dag.

De utroligt vanskelige naturgivne forhold for transport og kommunikation i det vidtstrakte Rusland har alle dage været et afgørende element i landets udviklingshistorie, og blandt årsagerne til den store forskel i livsvilkårene på land og i by.

For Ruslands regioner kan muligheden for hurtig fremskaffelse af information og viden ad elektronisk vej blive en afgørende faktor i disse områders udvikling af uddannelse, videnskab og kultur.

Når sådanne uligheder mindskes, vil det tilsvarende bidrage til en større politisk og økonomisk stabilitet. Decentraliseringen vil få ny dynamik, når regioner og områder direkte kan etablere kontakt med udlandet. Ligeledes vil afstandene i kæmperiget blive mindre, for landet vil blive samlet informationsmæssigt og kulturelt. Endelig peger man på muligheden for via datanetværk at genoprette de tabte bånd med de tidligere sovjetrepublikker.

Målet er at registrere alle bogsamlingerne på landets føderations- og regionsbiblioteker på edb, og herefter sammenbinde disse elektroniske kataloger i det landsomfattende computernetværk, LIBNET. Dette arbejde forventes i følge planen afsluttet i år 2001. LIBNET, som Kulturministeriet er ansvarlig for, fungerer i dag mellem de største forskningsbiblioteker i Moskva.

Ud over LIBNET, arbejdes og eksperimenteres med Internet-forbindelser, hvilket også indgår i Kulturministeriets program.

Spørgsmålet om finansiering er afgjort projektets svageste punkt. Planens udarbejdelse støttes dog økonomisk af UNESCO, ligesom der er sendt ansøgning om kreditter til Verdensbanken, men i det offentliggjorte program er der ikke udpeget finansieringskilder, som har indvilget i at bidrage økonomisk, ligesom der tilsyneladende heller ikke er aftalt nogen fordeling af udgifterne mellem stat, oblast/regionsmyndighed og byadministration.

Som tidligere nævnt har projektet også det store problem, at landets telefonnet er umoderne og underdimensioneret til at bære så omfattende datatransmissioner. Udbygningen af LIBNET vil derfor også helt afhænge af telefonnettets modernisering.

Lokomotiverne i projektets realisering bliver de nationale forskningsbiblioteker, som har de nødvendige videnskabelige og arbejdsmæssige ressourcer.

Endelig har det vist sig, at Ruslands biblioteker har fået en privat mæcen, nemlig George Soros, som i 1997 erklærede sig villig til over tre år at bruge 450 millioner dollar som støtte til kultur, uddannelse og forskning fra sin velgørende fond, der i Rusland arbejder under navnet "Institut Otkrytoe obsjtjestvo - Open Society Institute". (Se den engelsksprogede version af fondets hjemmeside på <http://www.osi.ru>).

Bibliotekssagen har således over tre år særskilt fået tildelt 100 millioner dollar, som blandt andet anvendes på de større centrale og regionale biblioteker til indkøb af bøger og tidsskrifter, der hovedsageligt er publiceret i Rusland. Ud af Ruslands cirka 150.000 biblioteker er i alt 3.500 blandt de heldige, som således får bogbestanden betydeligt forøget.

Disse biblioteker har desuden udsigt til også at få finansieret en beholdningsregistrering, samt etableringen af internetadgang og nødvendig telekommunikation. Disse midler er blevet et springbræt for disse udvalgte biblioteker.

Traditionen for vidensformidling og -opbevaring forandres afgørende med de ovenfor beskrevne planer, hvis de økonomisk kan føres ud i livet, for efter devalueringen i august 1998 er landets økonomiske situation imidlertid slået mange år tilbage til niveauet fra 1991. Men kan de nødvendige midler skaffes, så kan en ny form for informationsudveksling gøres til en afgørende del af Ruslands politiske og økonomiske udvikling, samt demokratisere og decentralisere adgangen til information.

3. Den menneskelige faktor

I det foregående afsnit er folkebibliotekets nye idegrundlag og strategi beskrevet. Før som nu ser virkeligheden ganske anderledes ud end den, der er beskrevet på papir. Disse forhold skal vises i det følgende.

Personalet

Bibliotekernes nye rolle som garant for borgerens fri adgang til information skal nu realiseres af bibliotekarer, hvis uddannelse og hidtidige opgaver har haft et helt andet mål - nemlig klassificering og opbevaring af information, endog frasortering af samfundsskadelig og ideologisk nedbrydende materiale til de såkaldte "spetskhran", altså specialdepoter, som kun med en særlig tilladelse kunne benyttes, samt politisk korrekt vejledning af lånerne i deres læsning.

Mens bibliotekarerne i starten af århundredet var blandt dem, der byggede et nyt samfund op gennem indsatsen i 20-ernes alfabetiseringskampaner og biblioteksudbygningen i 30-erne, så ændrede bibliotekarernes selvforståelse karakter i 60-erne og 70-erne.

Faget havde mistet de tidligere års virkelyst og vitalitet og var blevet anderledes konserverende og konservativ i takt med sovjetsamfundets stabilisering og udbredelsen af den noget magelige og selvsmagende forestilling om den virkeliggjorte socialisme.

Især i 1970-erne blev biblioteket hyldet som stedet, hvor al menneskelig viden og rationalitet, beskrevet i bøger, samles. Biblioteket blev den materialistiske og videnskabeligt baserede socialismes helligdom. Og som tempelvogtere af historien og kulturen til alle tider, ja, der sad bibliotekarerne.

Karakteren af bibliotekarernes arbejde kan udtrykkes sådan: Fra formidlingstradition til opbevaringstradition. Med nye krav og forventninger, eksempelvis udtrykt i den nye lov, går bevægelsen igen den anden vej, hvor bibliotekerne skal til at åbne sig på brugernes præmisser og fremfinde information.

På baggrund af en sådan tradition er spørgsmålet i den nuværende situation, om bibliotekarerne er i en position, hvor det er muligt at forlange beredvillighed til øjeblikkelig omstilling?

Efter årene med den voldsomme politisering befinder bibliotekarfaget sig i en dyb krise, hvor erhvervets prestige og sociale status er helt i bund.

Et så udpræget kvindejob får kun yderst ringe forståelse og opmærksomhed fra det omgivende samfund, der i disse år er stærkt macho-præget. Bibliotekarerne er således blandt arbejdsmarkedets ringest aflønnede grupper.

Fra egne samtaler med russiske kolleger kan det oplyses, at lønniveauet for bibliotekarer stort set ikke er blevet ændret de sidste tre år, her eksempler på månedsløn:

- Gennemsnitslønnen for bibliotekarer er 280 rubler.
- Laveste trin for en nyuddannet er 160 rubler.
- Øverste trin for en biblioteksleder er 460 rubler.

Som sammenligning kan anføres størrelsen på det månedlige stipendium for Indenrigsministeriets (MVD) helt unge og uerfarne politielever: 500 rubler!

Det afgørende parameter for samfundets prioritering i dag er åbenbart. For os vil en oplysning om, at månedslønnen udgør cirka 200 danske kroner under alle omstændigheder forekomme ubegribeligt.

Dermed er udsigterne heller ikke de allerbedste for de studerende på biblioteksskolerne, hvis reputation heller ikke har været for god. Her har man kunnet få sig en uddannelse, hvis alt andet, som måske var mere attraktivt, ikke kunne opnås, for undervisningsmønsteret præges i dag helt af kommercielt rettede fag. Situationen er godt beskrevet af Jana Krötzsch:

“Manches frühere Kulturinstitut, in dem wissenschaftliche Bibliothekare/innen ausgebildet wurden, nennt sich heute Universität, und manches ehemalige Technikum (Berufsschule) ist jetzt ein “College”. Ausgebildete Fachkräfte haben hier noch keine Probleme unterzukommen, viele wandern wegen des besseren Verdienstes in die Wirtschaft ab. Dennoch bleibt nach Aussage russischer Fachleute die Ausbildung hinter den heutigen Anforderungen zurück, und der Weiterbildung wird stärkere Bedeutung beigemessen” (Biblioteksdienst, 1996, hft. 6, side 1064) ¹.

Den toårige teknikumuddannelse på et “utjlisjtje” rettes især mod ansættelse på småfilialer og de små biblioteker på landet, og man kan blive optaget uden nødvendigvis at have afsluttet skolens 9.-10. klasse.

Den bibliotekaruddannelse, som nærmest kan sammenlignes med eksempelvis den danske, strækker sig over fire år og svarer i niveau til en eksamen fra et pædagogisk institut. Her lægges mere vægt på det teoretiske, mens det praktiske er i højsædet på det ovenfor nævnte “utjlisjtje”.

Nye fag er kommet til, eksempelvis biblioteksledelse og herunder amerikanske managementteorier, økonomisk styring under nye forhold, marketing. Ligeledes studeres udenlandsk, især amerikansk, bibliotekshistorie og erfaringer med biblioteksarbejde.

Efter nogle års praktisk arbejde kan bibliotekarer med den fireårige uddannelse også vælge at skrive en afhandling, der svarer til en ph.d. grad.

Endelig er det også muligt at gennemføre uddannelsen via fjernstudium, hvilket især er attraktivt for medarbejdere, som i nogle år har arbejdet på et bibliotek uden uddannelse.

Efteruddannelse tilbydes sågar også af et privat konsulentfirma i Moskva, “Bibliomarket”, som især har specialiseret sig i nytænkning vedrørende muligheder for større selvfinansiering og indtægtsdækket virksomhed i de nu decentraliserede biblioteker. (Greening, side 118)

På de lidt større bybiblioteker kan man desuden træffe uddannede specielt indenfor de enkelte fagsales hovedgrupper, eksempelvis arbejder lingvister i fremmedsprogsafdelingen. Takket være sådanne eksperter, kan biblioteket så tilbyde betalingskurser i sprogundervisning for lånere og andre interesserede.

Sådanne tilbud om betalingsydelse og -kurser giver personalet større ansvar, mulighed for at udvise nyt initiativ og chance for at tjene lidt ekstra. Typisk vil 70% af indtægterne blive anvendt til forbedring af alle ansattes lønninger.

Til at tale bibliotekarernes sag, skød der i glasnost-perioden en række uafhængige biblioteksforeninger op, dannet af bibliotekarer, som herigenem ønskede at formulere en ny politik for bibliotekerne. Dette græsrodsinitiativ startede i de baltiske stater og i de to hovedstæder. Foreningerne søger indflydelse på lokalt og statsligt niveau med det formål at fremme bibliotekssagen. Foreningerne er også et vigtigt grundlag for internationale kontakter, for eksempel i IFLA, som har høringsret i for eksempel FN om biblioteksrelevante spørgsmål.

Trods alle odds imod sig, så finder man nu veje ud af blindgyden. Måske takket være livsvilkårene for det post-sovjetiske menneske: "Sjizn zastavljaet", som man siger på russisk, det er man simpelthen nødt til, det er livets vilkår. I dag udfordres og trues man på selve eksistensen, og uvist hvorfra finder man så kræfterne, fantasien og inspirationen, som overvinder dagligdagens problemer og udfordringer. Med samfundets kolossale uddannelsesbehov i de kommende år, er der måske et realistisk håb om lysere tider for bibliotekarfaget i Rusland.

Brugerne

En beskrivelse af situationen i dag for biblioteket og dets lånere må nødvendigvis være fyldt med modsætninger og paradokser, for sådan er karakteren af det omgivende samfund.

Selv om mange biblioteker lider under en voldsom ressourcemangel, viser bibliotekernes læsesale sig at være for små. Bibliotekerne opsøges særligt i disse år af flere og flere lånere.

Hvor biblioteksbenyttelsen var deprimerende lav i de forvirrede år 1990-92, vokser den nu år for år. Jevgenij Kuzmin beskriver i seks punkter årsagerne, som her skal refereres fra hans artikel i IFLA JOURNAL:

1. Rusland befinder sig ved et vendepunkt, hvilket giver lyst til at lære og læse nyt om sin fortid, nutid og fremtid. Et sådant materiale kan bibliotekerne byde på.
2. De mange unge er nødt til at bruge biblioteket til lektier og opgaveskrivning, da skolerne end-

nu ikke har haft mulighed for at købe nye lærebøger. Skolefagenes læseplaner er blevet ændret gennemgribende, men kun på biblioteket kan man som kilder finde de oplysninger, der kræves i skolekassen.

3. Desuden er udgivelsesvirksomhed og bogdistribution også i krise - den tidligere centralt dirigerede distribution sikrede, at nyudgivelser blev fordelt over hele landet efter bestemte planer. I dag er al udgivelsesaktivitet privat, ligesom et egentligt forhandlernet endnu ikke er en realitet. Derfor kan interesserede have svært ved at købe ønskede bøger, for de fås ikke i boghandlen. Men biblioteket ligger sikkert inde med lignende materiale, eller har måske via egne kanaler købt eller modtaget et eksemplar af den efterlyste bog. I øvrigt efterleveres loven om pligtaflevering: 300 eksemplarer af hver nytrykt bog skal afleveres til et centralt pligtafleveringskontor, som fordeler disse bøger til landets største biblioteker.
4. Frygt for arbejdsløshed betyder, at bekymrede søger at forbedre sine kvalifikationer for at beholde eller måske finde arbejde.
5. I sovjet-tiden var det meget populært at opbygge sin egen bogsamling med gode og smukke udgivelser, som kunne købes for en slik. Siden er bogpriserne eksploderet, hvorfor mindrebemidlede ikke længere kan tillade sig selv at samle, men i stedet søger fornyelse blandt bibliotekets bøger.
6. Endelig må man ikke glemme, at bibliotekerne i dagens Rusland snart er eneste tilbageblevne institution, som fortsat yder gratis og fri adgang til landets kulturelle og intellektuelle værdier.

Mine egne oplevelser i Rusland kan bidrage med endnu et aspekt, nemlig den lokale biblioteksfilial som et åbent og frit socialt rum, hvor man uden den sædvanlige agtpågivenhed overfor fremmede på gaden kan lære nye mennesker at kende - intetsteds finder man noget lignende. Folkebiblioteket får således også en vigtig funktion som samlingssted og har hermed en stor social værdi.

I modsætning til gadens skidt og farlighed for-

nemmer man tydeligt roen på de små filialer i boligkvartererne. En kærlig (kvinde-?) hånd udsmykker lokalene med grønne planter, tegninger og små udstillinger. Her er ordentligt, rent og propert, helt dagligstueagtigt, hvilket selvfølgelig virker afslappende for især de mange pensionister, som kommer for at læse avisen. I en kaotisk hverdag kan et sådant hyggeligt bibliotek være en bekræftelse på, at ikke hele verden er gået grassat endnu.

Således er de seneste års udvikling et sikkert tegn på, at folkebiblioteket er ved at finde sin berettigelse i et nyt Rusland, som har brug for enorme mængder information i de kommende års udvikling. Skolebørn, studerende og pensionister er i dag bibliotekets mest trofaste lånere, mens nye brugere, der tidligere via boghandleren kunne holde sig selv ved lige med læsestof, også kommer til.

Beslutningstageren

Ansvar for folkebibliotekerne lå tidligere hos kulturministeriet, som direkte finansierede og kontrollerede dem. Statsstøtten sikrede en vis ensartethed i bibliotekstilbuddet landet over. Den centralistiske og ideologiske kommandostyring af bibliotekerne resulterede imidlertid i ansvarsflygtigelse, manglende fleksibilitet og fornægtelse af selvstændigt initiativ og skabertrang.

I dag er den statslige styring og forvaltning af bibliotekerne borte. Lovgivningsmæssigt er bibliotekerne blevet uafhængige, fortsat offentligt finansierede, institutioner, som ikke kan privatiseres. I stedet er man underlagt de lokale politiske og administrative strukturer.

De økonomiske rammer bestemmes nu lokalt, hvilket fremover vil indebære meget store forskelle i biblioteksudbygningen fra egn til egn og fra by til by. Budgetforhandlinger på det lokale niveau har en ganske anden logik, end de tidligere planmæssigt fastlagte statsbevillinger.

Nogle steder har biblioteket bevillingsmæssig bevågenhed og interesse fra byrådet, mens man andre steder fuldstændig mangler opbakning. Sidstnævnte skal ikke regne med støtte fra statens side, for her har man ingen mulighed for eksem-

pelvis at irttesætte en lokaladministration for en beslutning om store besparelser på biblioteksbudgettet.

Kulturministeriets departementschef, Igor Sjabdurasulov, anbefaler i et sådant tilfælde at blande sig i den lokale valgkamp og at stemme på nogle andre politikere ved næste valg. Han konstaterer, at bibliotekerne nu skal bevise deres eksistensberettigelse ved selvstændige initiativer nedefra (Kazatjenkova).

Fri for ovenfra kommende regulativer har bibliotekslederen nu stor fleksibilitet og manøvrefrihed til at definere egne mål ud fra lokalsamfundets behov og krav.

Friheden bliver imidlertid hurtigt et postulat, hvis ikke magtens sprog i samfundet bliver korrekt iagttaget og forstået.

Magthierarkiet på politiker- og embedsmandsniveau har altid været afgørende for enhver beslutning og forandring. Centralisering og næsten diktatorisk magtudøvelse oven fra og ned er fortsat ledelsesstilen, og er næppe blevet mindre udbredt, tværtimod.

Selve ordet for leder, "natjalnik", giver for russere en række associationer om enevældig beslutsomhed, mægtig indflydelse, samt autoritet, ærefrygt og respekt. En "natjalnik" siger man ikke imod, man gør hvad der bliver sagt.

Tilsvarende har enhver "natjalnik" en overordnet, hvorfra der også kommer ordrer. I denne sociale hakkeorden har alle nogen under sig.

I dag er der kommet et nyt element ind i samfundets magtpyramide, som derigennem er blevet forskubbet: Penge fra forretningsverdenen. Penge overvinder alle forhindringer og fremmer enhver beslutning på alle niveauer i dagens Rusland. Når en "natjalnik" fra den gamle magtstruktur og en fra pengeverdenen finder sammen, er det ensbetydende med altafgørende indflydelse.

Kan en biblioteksleder skaffe sit bibliotek penge og gaver fra pengestærke mæcener fra det nyrige borgerskab, vil det eksempelvis afgørende styrke

bibliotekets position i det administrative apparat, give mere opmærksomhed og øge interessen. Tankgangen er, at måske kan man have fordel af et sådant bekendtskab senere. I det russiske samfund spiller lov og myndighed en mindre rolle end de mere u håndgribelige begreber som forbindelser, magt og indflydelse. Politisk vedtagne mål er i dag underlagt pengemæssige hensyn.

Fra at have været magtens meningsmonopol, er meningsdannelsen i det nye Rusland nu blevet pengenes.

4. Perspektiv - tradition eller fornyelse?

Bratte paradigmeskift oven fra har været befolkningens lod i Rusland de sidste århundreder. Her er storslåede ideer og ideale tankesæt ikke forblevet dér, hvor de hører hjemme, nemlig på papiret. I stedet har almindelige menneskers almindelige liv været brik i et spil for ideologer og meningspræster, som har vidst bedre og endda ment sig i deres gode og moralske ret til at anvise, hvordan livet korrekt leves. Man arbejdede for udbredelsen af Sandheden, den rette lære.

Ortodokse præster, zartro monarkister, slavofiler og zapadnikker, bolsjevikker - alle har haft de rigtige svar.

Senest har præsident Jeltsin befattet sig med Ruslands åndshistoriske tradition gennem nedsettelsen af en regeringskommission, som skulle udtale sig om samfundets egentlige idemæssige grundlag efter Sovjetunionens fald.

Biblioteket har som kulturbærende og -formidlende institution altid været ideologisk interessant, ligesom oplysnings- og bibliotekstanken er blevet gjort til en del af et samfundsideologisk eksperiment.

Ideologiernes bagmænd har det imidlertid med at lade små praktiske problemer ligge, for de har vigtigere ting at tage sig til. Dagligdagens praktiske problemer kan vel ikke være vigtigere end verdens frelse? Det kan disse problemer imidlertid godt forekomme i en overfyldt trolleybus eller under uforskammet og arrogant sagsbehandling på offentlige kontorer.

Biblioteksdirektøren for Moskva bys centrale Nekrasovbibliotek, Andrej Stakhevitj, satser ikke på en ny storslået ideologi for biblioteket. Et nyt grundlag for samfundet må hvile på medfølelse med medmennesket (Irtuganova).

Tilsvarende er det god russisk skik at lade et menneskes indre værdi være det afgørende, måske netop som en reaktion på det lidt triste i det ydre miljø. Imidlertid må det vel være bedre, om et menneskes rige indre værdi kan komme til udfoldelse og videregives i værdige og ordentlige ydre rammer.

En yderst præcis kommentar faldt i en artikel af Fominykh i "Biblioteka", hvor almindelige - og altså dermed også kvindelige - bibliotekarer blev spurgt om, hvad de ville gøre, hvis de blev biblioteksleder: Der skulle opsættes mange flere spejle!

Generationer af bibliotekarer har set sig selv i lyset af samfundets forventninger til dem, og dette århundrede har budt på mange bratte skift i arbejdsbetingelserne.

En række af disse betingelser præger folkebibliotekerne den dag i dag - den hierarkiske ledelsesstil, en kvantitativ målsætningsstrategi og centralistisk struktur. En sådan arv giver sig rent fysisk udtryk i materialesamlingernes sammensætning, biblioteksindretning og kompetenceuddelegering.

Dette gigantisk opbyggede system er svært at tilpasse og ombygge til nye krav. Det kan sammenlignes med at skulle vende en supertanker, hvilket kræver plads, tid, energi, tålmodighed og akkurate.

Nutidens krav og forventninger til folkebibliotekerne kommer fra to sider: Lovgiverne og lånerne.

Sammenligningen af bibliotekslovene før og efter Sovjetunionens opløsning viser fundamentale forskelle i formålsparagraffernes udformning, men tilsvarende også i disse paragrafferes realisering.

Folkebibliotekerne var i USSR forpligtede til at arbejde med udbredelsen af kommunistisk ideologi, men blev finansieret af staten. Dette indebar centralisering og overordnet planlægning af biblioteksstrukturen.

Med den nye lov fastsættes forpligtigelsen til at sikre lånerne fri og lige adgang til information, men uden nogen garanti for finansiering fra hverken stat eller lokaladministration.

Hvordan kan et princip om fri adgang til information gennemføres, når bevillingerne udebliver? Hvordan overhovedet praktisere princippet om adgang til information, hvis landsbybiblioteket eller byfilialen ikke har haft råd til at købe nye bøger de sidste fire-fem år? Er det at stille alle landets borgere i by som på land lige, sådan som loven garanterer?

Bevillingerne mangler, men livet kræver ganske enkelt andre arbejdsmetoder og kreative løsninger på paradokset: Ingen penge til nye bøger, selv om lånerne i et større og større antal kommer og efterspørger dem. Dette tvinger bibliotekerne ud på nye ukendte arbejdsområder for at overleve på markedets betingelser, hvor også ny teknologi og computernetværk indgår som ubetingede krav.

Forandringerne inden for de allerseneste år har for det meste demonstreret bibliotekernes omstillingsvilje og -evne og er vigtige skridt på vejen mod en større faglig stolthed, professionalisme, decentralisering, demokratisering og åbenhed.

Dette forhold er måske det vigtigste i folkebibliotekernes transformation - hvor smertefuldt det end måtte være, er det selve processen og dagliglivets aktuelle og påtrængende spørgsmål, som giver inspiration og ideer til overlevelsesstrategier.

Det positive midt i alle vanskelighederne er, at i dag er låneren og lånerens behov blevet den positive drivkraft for biblioteksudviklingen.

Håbet for bibliotekerne er, at man vil vende sig fra de store ideer og fremtidsversioner, for at vende sig mod sig selv og sit medmenneske.

På den måde aftegnes alle omvæltninger i samfundet også i bibliotekets nyopsatte spejle.

5. Anvendt litteratur

Litteraturlisten giver et overblik over langt de fle-

ste udgivelser om udviklingen for folkebibliotekerne i Rusland siden slutningen af 1980-erne.

Alle titlerne på de russisksprogede artikler og bøger har jeg oversat, og oversættelsen er sat i skarp parentes.

Litteratursøgning

Efter indledende litteratursøgning i diverse danske databaser stod det hurtigt klart, at der ikke i de seneste ti år på dansk er skrevet en større fremstilling om de generelle forhold på Ruslands mange biblioteker.

Der findes større fremstillinger, skrevet af danske forskere, fra 1980-erne om det sovjetiske biblioteksvæsen, eksempelvis "Libraries and information centres in the Soviet Union", Bibliotekscentralen, 1985, eller Sigrid Schachts afsnit om USSR i sin tobinds "Udenlandsk bibliotekshistorie" fra 1988. Tidsskriftartikler i biblioteksfagblade fra denne periode er også nemme at finde.

Tiden efter 1991 er derimod meget sparsomt behandlet på dansk. Den eneste, som ud fra russisksproget materiale beretter om tendenser og udviklingsspor i Ruslands biblioteksverden, er cand.mag et polit Erik Adrian, der læser det russiske fagtidsskrift "Biblioteka" og sammenfatter sine indtryk herfra under den faste rubrik "Bibliotekudblik. SNG-landene" i de danske bibliotekarers fagblad, "Bibliotekspressen". Jeg er meget taknemmelig for lån af dele af dette materiale, som kun formidles i "Bibliotekspressen", hvilket forespørgsler blandt forskere og bibliotekarer i og udenfor Danmarks Biblioteksskole kun bekræfter indtrykket af. Her arbejder ingen specielt med biblioteksudviklingen i Rusland.

I udlandet kan man til gengæld nemmere i de store og indflydelsesrige, især amerikanske og canadiske, bibliotekstidsskrifter, finde nyere beskrivelser af forholdene i Rusland. For henvisningerne til disse artikler skylder jeg en meget stor tak til bibliotekarerne, Edith Clausen, tidl. SUC, og Inge Marie Larsen, Statsbiblioteket, for højt kvalificeret og professionel vejledning. Ligeså har personalet på Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek været behjælpelige.

I on-line fagbibliografien "Library literature, Library and Information Service Abstracts" (LISA) registreres imidlertid overraskende få artikler fra det ovennævnte almene og vidt udbredte russiske bibliotekstidsskrift "Biblioteka", hvorimod der konsekvent indekseres fra det mere specialiserede "Nautjnje i tekhnitjeskie biblioteki", som desværre ikke findes i abonnement på noget dansk bibliotek.

Den udenlandske litteratur domineres af den amerikanske forsker Boris Raymond, som udover sin store monografi om Krupskaja og den sovjetiske bibliotekshistorie, forsat i tidsskriftartikler følger og beskriver de russiske bibliotekers skæbne i dag. Fra den angelsaksiske biblioteksverden arbejder også Jenny Brine med russisksproget materiale. Desuden skal arbejder af Victoria Spain og Dennis Kimmage om Ruslands biblioteksforhold fremhæves.

Blandt de russiske tidsskriftsartikler gør specielt navnet Jevgenij Kuzmin sig gældende. Gennem en række artikler har han fulgt og beskrevet området i mange år, først som kulturjournalist på "Literaturnaja gazeta", siden som departementschef i Kulturministeriets biblioteksstyrelse, hvor han nu spiller en hovedrolle i formuleringen af statens bibliotekspolitik.

Noter

1. Mange tidligere kulturinstitutter, hvor videnskabelige bibliotekarer blev uddannet kalder sig i dag universiteter, og mange tidligere teknika (erhvervsskoler) har nu betegnelsen "college". Uddannede fagfolk har ingen problemer med at finde ansættelse, mange bevæger sig på grund af bedre løn ud i erhvervslivet. Efter russiske fagfolks udsagn halter uddannelsen ikke desto mindre bag efter de aktuelle krav, og videreuddannelse tillægges større betydning." (redaktionel oversættelse)

Primærkilder

"Federal'nyj zakon : O bibliotetjnom dele" [Føderal lov om biblioteksvæsenet] 23 sider (haves i fotokopi).

"Polosjenie o bibliotetjnom dele v SSSR" [Forordning om biblioteksvæsenet i USSR (den fulde tekst af forordningen af 13. marts 1984)] i: *Bibliotekar'*, Moskva, 1984, nr. 5, side 3-7.

Sekundærkilder

Abramovitj, Ekatarina: "Bogen under den russiske markeds-økonomis betingelser" i: *Bogens Verden*, 1997, årg. 79, nr. 5, side 24-27.

Adrian, Erik: "Om management på de russiske biblioteker" i: *Bibliotekspresen*, 1996, nr. 6, side 168.

Adrian, Erik: En række artikler i serien "Biblioteksudblik : SNG-landene". Se for eksempel *Bibliotekspresen*, årg. 1999, nummer 5 årg. 1998, numrene 5, 8, 16 og 22 årg. 1997, numrene 6, 12 og 14 årg. 1996, numrene 2, 5, 8 og 11.

Afanasjev, Mikhail: "Na pike sotsial'nykh potrjasenij" [På toppen af de sociale rystelser] i: *Biblioteka*, Moskva, 1994, nr. 6, side 2-6.

Andersen, Axel; Friis-Hansen, J.B; Kajbjerg, Leif: "Libraries and information centres i the Sovjet Union", Bibliotekscentralen, 1985.

Bagger, Hans; Nørretranders, Bjarne: "Politikens Ruslandshistorie; bind 2 : 1689-1917 : reformer og revolution", Politikens Forlag, 2. udgave, 1992.

Brine, Jenny: "Perestroika and Soviet Libraries" i: *Libri*, 1992, vol. 42, nr. 2, side 144-166.

Bubekina, N.; Panova, R.: "Oboznatjit' pravovoe pole" [Afgrænsning af det juridiske område] i: *Biblioteka*, Moskva, 1995, nr. 11, side 2-5.

Chandler, George: "Libraries, documentation and bibliography in the USSR 1917-1971" London, Seminar Press, 1972.

Clausen, Edith: "Vejledende bibliografi i Sovjetunionen" i: *Anbefalende bibliografi i de socialistiske lande*, red. Svend Bruhns, Aalborg, 1989 (Biblioteksarbejdes skriftserie ; nr. 4).

Cornish, G.P.; Prosekova, S.: "Document supply and access in times of turmoil : recent problems in

Russia ..." i: *Interlending and Document Supply*, 1996, årg. 24, nr. 1, side 5-11.

"*Encyclopedia of library and information science*", bind 26, New York, 1979. (Heri artiklen "Russia-USSR, printing and libraries", bibl.historie side 195-198).

"*Encyclopedia of library history*", ed. W.A. Wiegand et.al., New York, 1994. (Heri artikler om "Former Soviet Republics", side 200-209).

Ershova, T.V.; Kislovskaya, G.A.: "The new economic situation and its impact on the acquisition policy and methods in russian libraries" i: *International Journal of Information and Library Research*, 1994, vol. 6, nr. 4, side 113-126.

Fenelonov, E.: "Ne upustit' vozmosjnosti" [Forsøm ikke muligheden] i: *Biblioteka*, Moskva, 1995, nr. 6, side 2-6.

Fominykh, N.: "Rabotaem na prestisj" [Stræben mod prestige] i: *Biblioteka*, Moskva, 1997, nr. 2, side 7-8.

Fryszman, Alex.: "På vej mod postsovjetisk kultur" i: *På vej ... : Sovjetkultur '90*, red. Kjeld Bjørnager, Svantevit, 1990, side 9-22.

Fryszman, Alex.: "Den russiske intelligentsia og glasnost" i: *Magt og mening*, red. Eigil Steffensen, Gyldendal, 1993, side 39-72.

Genieva, Jekatarina.: "Russische Bibliotheken : quo vadunt?" i: *Bibliotheksdienst*, Berlin, 1994, årg. 28, side 1896-1908.

Greening, Joyce M.: "Ten years in the life of russian libraries" i: *International Information and Library Review*, 1995, vol. 27, nr. 2, side 113-127.

Gul'chinski, Victor.: "Libraries i the USSR - a time of restructuring" i: *Canadian Library Journal*, 1991, årg. 48, february, side 55-56.

Grikhanov, Ju.: "Na uroven' gosudarstvennoj politiki" [Op på det statslige, politiske niveau] i: *Biblioteka*, Moskva, 1994, nr. 8, side 2-5.

Inkova, L.; Osipova, I.: "Librarianship in the USSR : the Reality of Transformation" i: *IFLA Journal*, 1991, årg. 17, nr. 2, side 115-127.

Irtuganova, L.: "Dolgosjdannyj ... i neosjdannyj" [Længe ventet ... og uventet] (interview med *Andrej Stakhevitj*) i: *Biblioteka*, Moskva, 1995, nr. 8, side 2-3.

Jensen, Jens-Jørgen; Magnusson, Märta-Lisa.: "Rusland : samling eller sammenbrud?", Sydjysk Universitetsforlag, 1995.

Kazatjenkova, L.: "Sjuravl' v nebe ili cinitsa v ruke?" ["Hellere én fugl i hånden, end ti på taget"] (interview med Kulturministeriets departementchef *Igor Shabdurasulov*) i: *Biblioteka*, Moskva, 1995, nr. 9, side 2-5.

Korsgaard, Ove.: "Kampen om lyset : dansk voksenoplysning gennem 500 år", Gyldendal, 1997.

Kröttsch, Jana.: "Eine Reise durch Moskauer Bibliotheken", i: *Bibliotheksdienst*, Berlin, 1996, årg. 30, nr. 6, side 1063-1077.

Kulikova, L.: "Samobytnost' diktuet pravila igry" [Egenarten bestemmer spilllets regler] i: *Biblioteka*, Moskva, 1994, nr. 9, side 30-32.

Kuzmin, Evgenii.: "At a crossroad: Russian Libraries Face the Future" i: *Wilson Library Bulletin*, 1993, nr. 1, side 52-58.

Kuzmin, Evgeny.: "From totalitarianism to democracy : russian libraries in transition" i: *American Libraries*, 1993, årg. 24, june, side 568-570.

Kuzmin, E.: "Modernizatsija i sotrudnitjestvo bibliotek : priority gosudarstvennoj politiki Ministerstvo Kul'tury Rossii" [Bibliotekernes modernisering og samarbejde : Kulturministeriets politiske prioriteringer] i: *Biblioteka*, Moskva, 1997, nr. 9, side 29-36.

Kuzmin, Evgeny.: "Russian Libraries in the Context of Social, Economic and Political Reforms" i: *IFLA Journal*, 1995, vol. 21, nr. 2, side 106-109.

"*Lenin i bibliotetnoje delo*" [Lenin og biblioteksvæsenet], Moskva, 1969.

"*Lenin, Krupskaja and libraries*", ed. by S. Simsova, London, 1968, (World classics of librarianship).

Libak, Anna: "Den russiske sjæl" (interview med Jurij Afanasiev) i: *Weekendavisen*, 16. maj 1997.

Lisson, Paul: "History, change and libraries in the Soviet Union" i: *Canadian Library Journal*, 1991, årg. 48, february, side 47-50.

Mailand-Hansen, Chr.: "Demokratisering, revolutionering eller undertrykkelse : kultur og samfund i Sovjetrusland 1921-1936" i: *Kultursynet under Stalin*, red. Per B. Katz, 1980, side 138-194.

Moissi, Petra: "Zur aktuellen Kulturpolitik der Rußländischen Föderation" i: *Osteuropa*, Berlin, 1996, årg. 46, nr.6, side 565-581.

Møller, Peter Ulf: "Censur og kultur i Rusland før 1917" i: *Kultur og censur i den slaviske lande*, Centrum, 1983.

Olaisen, Johan L.: "Library education and research in the Soviet Union compared with Scandinavia" i: *International Library Review*, 1987, årg. 19, nr. 2, side 119-142.

Pape, Carsten; *Terkelsen*, Povl: "Ruslands historie 1855-1917" Forlaget Arkona, 1979, (Ruslands historie).

Petersen, Thomas: "Kultur og samfund i Sovjetunionen 1917-40" i: *Kultursynet under Stalin*, red. Per B. Katz, 1980, side 1-19.

Petersen, Thomas: "De store reformer 1861-1875" Forlaget Arkona, 1977, (Ruslands historie). Petersen, Thomas: "Socialisme og nationalitet : strejftog i Ruslands historie omkring 1900" Slavisk Institut, 1990, (Arbejdsrapport nr. 3-4 1990).

Petersen, Thomas: "Uddannelse i Sovjetunionen" Aarhus Universitetsforlag, 1986.

"*Programma LIBNET : 1998-2001 : Sozdanie obsjtjrossijskoj informatsionno-bibliotetnoj kom-*

p'juternoj seti" [LIBNET-programmet : 1998-2001 : Etablering af det alruslandske informations- og bibliotekscomputernetværk] i: *Biblioteka*, Moskva, 1997, nr. 12 : Spetsial'naja vkladka [Særligtlægget] nr. 5, side 12-20.

Raymond, Boris: "Krupskaja and Soviet Russian librarianship, 1917-1939", Metuchen, N.J., 1979.

Raymond, Boris: "Russian education for library and information services" i: *Canadian Library Journal*, 1991, årg. 48, nr. 6, side 339-404

Raymond, Boris: "Russian librarianship after perestroika" i: *Canadian Journal of Information and Library Science*, 1995, årg. 20, nr. 2, side 1-9.

Rosenfeldt, Niels Erik; Pape, Carsten: "Politikens Ruslandshistorie; bind 3 : efter 1917 : sovjetstaten", Politikens Forlag, 2. udgave, 1992.

"*Rossijskij statistitjeskij esjegovodnik : 1996*" [Den ruslandske statistiske årbog], Moskva, 1996.

Schacht, Sigrid: "Udenlandsk bibliotekshistorie", bind 2, Danmarks Biblioteksskole, 1988, side 178-197.

Serov, V.: "Novaja zabota partii o bibliotekakh" [Partiets nye omsorg for bibliotekerne] i: *Bibliotekar'*, Moskva, 1984, nr. 5. side 7-9.

Shraiberg, Yakov: "The current state and prospects of online systems in russian libraries" (Series on information and networking technologies in russian libraries)
www-adresse:
www.nlc-bnc.ca/ifla/VI/5/op/index.htm

Shraiberg, Yakov: "The LIBNET project" i: *Resource Sharing & Information Networks*, 1996, årg. 11, nr. 1/2, side 171-181.

Sokolov, Arkadij: "Waiting for perestroika" i: *Russian Libraries in Transition*, red. Dennis Kim-mage, Jefferson (North Carolina), 1992, side 41-53.

Spain, Victoria: "The Crimea 96 conference" i: *Library Hi Tech News*, 1997, nr. 140, side 1-14.

Spain, Victoria: "Russian libraries, an indestructible art of national memory" i: *Reference Services Review*, 1996, årg. 24, nr. 1, side 73-96.

Sperling, Vibeke: "Rusland på vej ind i en helt ny æra" i: *Information*, 27. september 1997.

Steffensen, Eigil: "Den kulturhistoriske baggrund for glasnost" i: *Magt og mening*, red. Eigil Steffensen, Gyldendal, 1993, side 12-38.

Steffensen, Eigil: "Medier, magt og mening" i: *Rusland - et åbent samfund?*, red. Märta-Lisa Magnusson, Sydjysk Universitetsforlag, 1996, side 9-24.

Steffensen, Eigil: "Sovjetlitteraturens grænser: om de ideologiske rammer for sovjetlitteraturen/sovjetforfatt." i: *Bogen i Sovjet*, red. Märta-Lisa Magnusson, Sydjysk Universitetsforlag, 1985, side 28-43.

Stelmakh, V.: "Public libraries in Russia : choice of ways" i: *Focus on International & Comparative Librarianship* 1994, årg. 15, nr. 3, side 123-125

Stelmakh, V.D.: "Russian reading in a period of social and cultural change" i: *The International Information and Library Review*, 1995, vol. 27, nr. 1, side 7-23.

Stuart, Mary: "'The Ennobling Illusion' : the public library movement in late imperial Russia" i: *The Slavonic and East European Review*, 1998, vol. 76, nr. 3, side 401-440.

Tetzlaff, Marie: "Lille russer - hvad nu?" i: *Politiken*, 10. januar 1998 (Kronik).

Tetzlaff, Marie: "Mellem kiosk og klassiker" i: *Politiken*, 25. juni 1997 (Kronik).

Thorsen, Leif: "Bibliotekerne i Sovjetunionen" i: *Bogen i Sovjet*, red. Märta-Lisa Magnusson, Sydjysk Universitetsforlag, 1985, side 74-86.

Titarenko, E.; Sbitnev, S.; Gendina, N.: "Traning librarians at the Kemerovo Institute of Culture" i: *Journal of Education for Library and Information Science*, 1996, årg. 37, nr. 1, side 67-71.

Varvarina, E.: "Russian librarianship during the time of perestroika (1987-1991)" (kommenteret bibliografi, over-sat til engelsk) Moskva, "Rudomino", 1993, 72 sider.

Teresjin, V.: "I massovaja, i publitsjnaja" [Både et masse- og et offentligt (bibliotek)] i: *Biblioteka*, Moskva, 1995, nr. 7, side 8-11.

"Zakon respubliki Sakha (Jakutija) 'O bibliotetjnom dele'" [Lov for Republikken Sakha (Jakutien) 'om biblioteksvæsenet'], i: *Biblioteka*, Moskva, 1996, nr. 1, side 18-25.

Ørom, Anders: "At oplyse Forstanden og forbedre Hjertet : borgerlig oplysning om almueoplysning ..." i: *Biblioteksarbejde*, Aalborg, 1985, årg. 6, nr. 17, side 11-60.